

RISCURILE ȘI ÎNTELEPCIUNEA RAȚIUNII

Stoica Dorin

Master in Philosophy, University of Quebec in Montreal

dstoic2000@yahoo.com

Prin evocarea câtorva mari filosofi și gânditori spirituali, vom demonstra că rațiunea, în măsura în care este fondatoare, poate să pună bazele unei dezvoltări durabile, consistente și înțelepte a planetei. Vom pune în evidență teorii filozofice, științifice și religioase preocupate de statutul rațiunii și mobilizarea ei actuală pentru a atinge dezvoltarea durabilă și armonioasă, întemeierea unei lumi mai bune. Concluzia este că rațiunea este capabilă să înlățească ceva durabil în măsura în care ține cont de integritatea ființei noastre, inclusiv inconstientul, afectivul, într-o manieră autocritică, vizând întotdeauna perfecțiunea, absolutul care îi conferă astfel autodepasirea și transcenderea.

Afirmând că *rațiunea* este facultatea proprie omului prin care se fundamentează și justifică cunoașterea teoretică, practică și estetică, îi recunoaștem potențialitatea de a influența destinul planetar al umanității și conformitatea acestuia cu principiile de adevăr, bine și frumos. E necesar să remarcăm de la început că această capacitate specifică omului de a se autodepăși pe sine prin rațiune a fost privită în decursul filozofiei ca o posibilitate *intrinsecă* acestuia; Nu toți gânditorii i-au acordat însă capacități absolute. Unii au admis existența unei *supraratiuni* intrinseci, alții, extrinseci, de natură transcendentă, care o fundamentează și o iluminează pe cea strict umană. Dar nici în aceste condiții nu a existat un consens în privința atingerii absolutului.

Cei care au susținut posibilitatea rațiunii de a se determina pe ea însși în chip universal au absolutizat capacitatea acesteia, susținând că ea nu este doar iubire de înțelepciune, ci *înțelepciunea însăși*. Astfel, rațiunea a fost zeificată! Desigur, ei au văzut transcendența zeității ca fiind accesibilă cunoașterii transcendente proprii omului, consubstanțială acestuia. Prin *transcendent* înțelegem aici zeitatea, noumenul, suprasensibilul, iar prin *transcendental* domeniul aprioric al cunoașterii, ca laborator al nostru intim, care are ca obiect de cunoaștere acest transcendent (obiectul transcendental).

Au existat și filozofi care au negat caracterul de certitudine al rațiunii, încercând să-i prezinte limitele și contradicțiile, mergând în formele lor

extreme până la agnosticism, atât în ce privește cunoașterea realității înconjurătoare cât și în privința accesului la transcendență, la suprasensibil. Aceștia au absolutizat limitele rațiunii, riscând caderea în incognoscibil. Rațiunea a fost aproape redusă la ignorantă. În cel mai bun caz, se putea spera doar la *iubire de înțelepciune*. Cum am putea găsi un echilibru între toate aceste tendințe? Se poate spera într-o sinergie a rațiunii astfel încât să evităm dispersia, uneori extremele?

Fără a adopta în vreun fel o poziție pesimistă asupra situației actuale a lucrurilor, deoarece s-ar putea cita totodată o multitudine de descoperiri și fapte benefice pentru stadiul istoric în care ne aflăm, vom spune totuși că apariția unor fenomene precum încălzirea planetară, lipsa de autoreflexivitate a științei sau tehnicii, problema foametei și a penuriei, lipsa de acces la apă, eugenismul, sclavia sexuală, dictaturile, terorismul, era nucleară sau numerică, clonajul uman, armele biologice, dezradacinarea ontologică, mondializarea și lista ar putea continua, sunt stări de lucruri care ne pun în fața unei nevoi de a medita mereu mai profund și mai critic asupra direcției și sensului înspre care ne îndreptăm.

Contradicțiile sunt inerente gândirii umane, la fel ca și prezenta inconstientului, a irationalității, dar tocmai prin re-cunoașterea acestora suntem strabatuti de un fel de *substanțialitate universală* care este de natură *ratională* și care patrunde cu lumina sa sufletul și toate trăirile noastre. Pentru ca aceste trăiri să poată fi cuprinse de *înțelegerere* și

astfel obiectivate în ceea ce au ele specific, trebuie ca ratiunea sa nu fie rupta de ele, ci sa fie capabila sa le aduca în fata constiintei ca în fata unui focar de lumina prin care sa sesizeze esentialul.

Vorbim în general despre ratiune ca despre o facultate a noastra prin care cunoastem (cu ajutorul unei metode stiintifice sau daca nu cel putin riguroase) temeiul lucrurilor înconjuratoare, ale moralitatii sau ale esteticii. Dar au fost filozofi precum Heidegger de pilda, care au considerat ca ratiunea filozofiei nu trebuie sa urmeze ca fir calauzitor necesitatea celei mai riguroase stiintificatii. Asta nu însemna, desigur, pentru Heidegger, lipsa unei gândiri autentice. Este doar desprinderea de directia pe care o imprimase Husserl ideii de stiintificatie, care era preocupat de gasirea unei metode *strict stiintifice* de apodictica evidenta, care sa fundamenteze toate celelalte stiinte împreuna cu o noua ontologie. Însa pentru a fundamenta o noua ontologie, pentru Heidegger era necesar sa se renunte la pretentia ratiunii de a reprezenta ceva în calitate de *obiecte ale naturii* de pilda, ci mai degraba o apropiere a ratiunii de *adevarul fiintei*, fara a carei înțelegeri premergatoare nu se pot da ratiuni suficiente ale fiintarilor, nu se pot explica întrebările ontice: din ce cauza cad corpurile, din ce cauza este asa si nu altfel, din ce cauza foametea, lipsa de autoreflexivitate a stiintei, dezradacinarea ontologica, din ce cauza este de fapt ceva si nu, mai degraba, nimic. Pentru a raspunde la toate acestea, e necesara o înțelegere prelabila de natura ontologica, o pre-înțelegere a fiintei fiintarilor.

Alaturi de *principiul identitatii* (orice lucru este identic cu sine), *necontradictiei* (este imposibil ca un lucru sa fie si în acelasi timp sa nu fie) si *principiul tertului exclus* (un lucru exista sau nu exista, a treia posibilitate este exclusa), *principiul ratiunii*, sau mai precis *principiul ratiunii suficiente* constitue capacitatea de baza pentru fundamentarea cunoasterii si moralitatii. În formularea sa ontologica, acest principiu declara: *orice lucru sau fenomen exista în virtutea unui temei*. În logica, principiul spune ca *orice afirmatie sau negatie poate fi acceptata numai daca este dovedita*, numai daca i se indica temeiul. Acest principiu era utilizat înca de catre Aristotel, însa cel care, pentru prima data, i-a dat o formulare explicita, a fost Leibniz. El îl anunta ca pe o mare descoperire: *”Nihil est sine ratione”*. *Nimic nu*

este fara ratiune. Facilitatea cu care acest principiu este acceptat vine din faptul ca gândirii umane i se pare ca este de la sine înțeles ca ceea ce survine sa fie asa cum a survenit si nu altfel. Gândirea noastra este construita în asa fel încât cauta peste tot, în ceea ce este în noi si în afara noastra, ratiunea a ceea ce este. Si totusi gândirea noastra nu este întotdeauna ”în regula”. Acest aspect îl aratase deja Socrate.

Heidegger considera insolit faptul ca au fost necesare doua mii trei sute de ani, de când exista filosofia, pentru ca acest principiu sa-si faca aparitia în forma enuntata mai sus : *Nimic nu este fara ratiune. Tot ceea ce este real are o ratiune a realitatii sale*. Insa principiul ratiunii suficiente formulat astfel nu spune nimic despre ratiunea în sine, în limbaj heideggerian nu spune nimic despre fiinta ratiunii. Nu spune nimic despre ratiunea principiului ratiunii. Principiul ascunde în el ceea ce spune. Dar poate ca acest principiu are în el o ratiune fondatoare care-i asigura caracterul de neclintit.

Filosofia critica a lui Hume ajunsese sa limiteze capacitatea intelectului omenesc printr-un anume tip de scepticism care a fost calificat câteodata drept scepticism moderat. Cunoasterea prin ratiune pur speculativa, asa cum o înțelege Hume, este o eroare si o pretentie exagerata. Tot ce putem spera este restrângerea cercetarilor noastre la sfera experientei, desi nici acestea nu arata necesitatea producerii evenimentelor. Observam doar o succesiune care devine pentru noi obisnuita, care nu indica temeiul acestei obisnuite. Singurul domeniu de cercetare certa este pentru Hume matematica, unde ratiunea însasi este la ea acasa. Hegel vorbeste mai târziu despre limitele matematicii. Dar nu aparusera înca teoremele inconsistentei si incompletitudinii matematice ale lui Godel, care vor clatina bazele acesteia. Godel reusise sa demonstreze ca exista cazuri matematice în care putem demonstra un lucru si contrarul acestuia: de unde inconsistenta. De asemenea, ca exista adevaruri matematice care nu se pot demonstra în cadru sistemului însusi (de unde incompletudinea). Totusi, Godel nu a negat existenta transcendentiei lui Dumnezeu de pilda. Dimpotriva, el încerca sa demonstreze existenta acestuia pe baza transcendentiei lui absolute. Dumnezeu exista tocmai fiindca depaseste orice concepere.

Fara a intra în maretul edificiu kantian, dorim doar sa precizam ca ratiunea la Kant este o facultate a ideilor ca principii doar *regulative*, care indica calea spre unitatea sistematica a cunoasterii. Dar ratiunea nu creaza concepte despre obiecte, ci doar le ordoneaza, fiind *neconstitutiva*. Ideile ratiunii pure sunt pozitive fiindca reprezinta regulile pentru îndrumarea metodică și unitară, dar sunt limitative deoarece nu fundamentează obiectul experienței. Hegel observa foarte bine ca: *''ceea ce Kant a refuzat ratiunii teoretice-libera determinare de sine-și a revendicat-o în mod expres pentru ratiunea practica. Aceasta latura a filozofiei kantiene este îndeosebi cea care i-a câștigat acesteia o mare favoare, și pe buna dreptate''*.¹ Indiferent ca suntem sau nu de acord cu diferentierea ratiunii teoretice de cea practica, meritul lui Kant în domeniul moral poate constitui și astăzi un ideal de urmat. Fundamentarea prin ratiunea practica a unei etici științifice și ontologice, autonomia voinței practice ca principiu fundamental al libertății, fundamentarea demnității umane pe conștiința morală, îi confera lui Kant merite incontestabile, care pot calauzi și astăzi. Căci el ne-a atras atenția asupra răspunderii pe care o purtăm în ratiunea noastră pentru acțiunile pe care le întreprindem în transformarea lumii în care trăim.

Se știe ca Descartes, creatorul filosofiei moderne, a vrut să așeze toată cunoașterea umană pe *baza neclintită a ratiunii fondatoare*. Și pentru a izbăvi în demersul său, el începe prin îndoiala universală, neadmitând ca și cunoaștere adevărată decât ceea ce i se prezintă sub forma *clara și distinctă*. Descartes reia lucrurile de la început după ce, așa cum observa Hegel, acestea dormiseră peste o mie de ani. Începe acum o nouă epocă pentru filozofie, care se afirmă cu acest erou al său. El caută metoda gândirii *''care ne învătă sa conducem bine ratiunea și sa descoperim adevărarile pe care le ignoram''*.² Descartes descoperă în matematica ceea ce logica sau alte discipline nu puteau oferi, anume o *Mathesis universalis*, care explică toate problemele cu privire la raporturi, proporții, măsuri, toate acestea conducând la o știință a

ordinii și a măsurii. Regulile *clare și distincte* pentru conducerea gândirii sunt la Descartes *intuitia și deductia*. Prin intuitie, el înțelege o formă directă prin care ne dăm seama că gândim și existăm, ca un triunghi are trei laturi și așa mai departe. Acestea toate sunt *clare și distincte* și nu se mai pot descompune în alte noțiuni, fiind în același timp cunoscute prin ele însele, neavând nimic înșelător. Acest tip de evidență dat în intuitie se prezintă conștiinței noastre ca o idee clară și distinctă. Leibniz susținuse totuși că Descartes nu a precizat suficient în ce constă claritatea și distincția reprezentării, calități care erau pentru Descartes însuși atât de importante.

Când vorbim de principiul ratiunii, ne aflăm în fața unei probleme de fond și atunci, spune Aristotel, este nevoie să vedem prin discernământ pentru ce anume trebuie să cautam probe și pentru ce anume, nu. E nevoie de ceea ce grecii numeau *paideia* pentru a putea vedea evidența lucrurilor, clare ca lumina zilei, care se prezintă ratiunii. Acestei simple remarcă a lui Aristotel i s-a opus de către unii faptul că evidența nu este atât de simplă, deoarece pe măsura ce ne fortăm să-i găsim ratiunii sensul cel mai propriu, ne scufundăm de fapt într-un abis nesfârșit. Insa pentru Descartes *intuitia* unui lucru apare în evidența ei nemijlocită ca o idee clară și distinctă.

Totodată *deductia* e operația prin care înțelegem toate lucrurile care sunt consecința necesară altora despre a care avem cunoștința sigură. Noi spunem astăzi că deductia este un raționament în care se trece de la judecăți generale la judecăți particulare, sau de la judecăți generale la judecăți cu același grad de generalitate sau mai mic. Rationalitatea deductiei constă în faptul că dacă premisele sunt adevărate, concluzia este adevărată. Totuși, pentru Descartes, intuitia și deductia nu constituie metoda ratională în sine, ci adevărata metoda constă în *folosirea potrivită a intuitiei și deductiei*. Pentru această folosire chibzuită, e nevoie să operăm cu o alegere inițială: în primul rând, trebuie să vedem dacă dintre toate adevărarile inițiale se mai pot deduce altele și aceste adevăruri din care nu se mai pot deduce altele să fie examinate în lumina ușurintei sau dificultății cu care au fost găsite. În urma acestor operații, vom ști prin ce examinare va fi potrivit să începem. Desigur toate acestea Descartes le-a înțeles ca suplete spirituale și nu ca aplicare rigidă a ratiunii. În discursul său despre

¹ G. W. F. Hegel, *Logica partea I*. Traducere de D.D. Rosca, Virgil Bogdan, Constantin Floru, Radu Stoichita, Editura Academiei, București, 1962, p.131

² Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, București 1969, p. 494.

metoda, el enunța două principii și patru reguli. Primul principiu este *îndoiala metodică*, cea prin care ma pot îndoii de tot: lume, credință, simțuri, Dumnezeu, rațiune. Singurul lucru despre care nu ma pot îndoii este faptul că ma îndoiesc, deci cuget, căci altfel ar fi absurd. *Dubito ergo cogito, cogito ergo sum* este singura certitudine, este certitudinea dubitativă din care decurge existența mea, cât și a faptului că în acest fel am arătat posibilitatea unui adevăr indubitabil, deci adevărul îmi este accesibil.

Husserl îl considera pe Descartes ca fiind cel mai mare gânditor al Franței, cel care, prin inovația sa, a deschis un drum nou pentru *metoda* și *problematika* transcendental-fenomenologică. Acesta întemeiere prin *eul dubitativ* se va transforma la Husserl în suspendarea privizorie a lumii, științelor naturale și chiar spirituale, pentru a găsi *fundamentul absolut* ca punct de sprijin pentru orice judecată corectă. Acest fundament este *constiința absolută a lumii*, a tuturor lucrurilor. Se obține astfel o libertate totală față de tradiția filozofică, științifică sau religioasă, cât și o eliminare a oricărui prejudecat. Este o experiență dincolo de care nu se mai poate transcende. Caracterul absolut al unui asemenea obiectiv l-a făcut pe Husserl să afirme posibilitatea acestuia ca înfăptuire concretă, deși numai în limitele devenirii istorice, dar care poate primi concretetea și certitudinea unui realizări efective.

În sensul transcendental în care Husserl concepe accesarea raționalității mele la ființa, adevărul sau binele pe care eu le caut nu pot fi condiționate decât de propria mea luare de *constiința universală*, care prin radicalitatea ei, mă conduce la atingerea adevărului, binelui și frumosului. Chiar dacă a fost animat de ideea unei științificități a filosofiei, Husserl era conștient totodată de dimensiunea etică a raționalității. De aceea el se exprima într-o conversație către Eugen Fink în direcția necesității unei onestități a telosului (scopului) oricărui cercetare științifică.

Constiința merge până la *ființa prima și ultima* a oricărei entități obiective, adică până la ceea ce Husserl numește intersubiectivitatea transcendentală: *o totalitate a monadelor care se unesc* în forme diferite într-o *comunitate*. O asemenea intersubiectivitate nu înseamnă doar subiecte umane coexistând unele intercalate cu altele, dar mai ales acționând concret unele asupra

altora de o manieră benefică, construind ceea ce înseamnă idealul înfăptuit al binelui comun. I s-au adus reproșuri acestui tip de raționalism cum că ar cădea într-un subiectivism absolut, deși nu transpare clar cum ar avea loc o asemenea cadere din moment ce el nu rămâne doar la cunoașterea de sine universală, ci ajunge la cea *intermonadică*, adică la un fenomen de *constiință intersubiectivă*.

Renunțata reducere fenomenologică cu ajutorul careia, inspirat de către Descartes, Husserl susține posibilitatea atingerii adevărilor apodictice, constă în *punerea între paranteze a întregii lumi obiective (epoché)*, care conduce la posibila apariție evidentă a adevărului apodictic. Lumea este ceea ce rămâne din ea după ce îndoiala existenței sale a "desființat-o". Lumea s-a redus astfel la ceea ce este esențial. Și aceasta esențialitate este prezența Ființei. Este baza de la care va pleca urmasul lui Husserl, Martin Heidegger.

Însă în concepția lui Heidegger, ființa se ascunde tocmai prin faptul că se deschide prin ființări. Ontologia e camuflată în ontic și acesta este tot pericolul modernității și al demoniei tehnicii acaparatoare. Întreaga metafizică a raționalității, deși își pune întrebări despre ceea ce întemeiază și face să fie ceea ce este, nu reușește să patrundă adevărul întemeietor, adevărul ființei, singurul de la care pornind s-ar putea salva starea de lucruri ale ființării. Iar ființările nu fac altceva decât să ne transporte dintr-o parte într-alta, fără a avea sentimentul vreunei stabilități, deoarece totul poate fi transportat și transformat după o ordine a eficienței de plidă, care pierde orice raport cu umanitatea omului, cu omul ca scop în sine. Tot ceea ce realizăm doar în lumina utilității și eficienței rămâne în domeniul ființării, în care se pierde orice raționalitate a adevărului ontologic. Ar trebui să acționăm astfel ca lucrurile create să exprime adevărul lor ontologic, nu doar să fie fortate să apară ca într-un asediu în care le este stoarsă vitalitatea. Vrem ca natura să nu mai fie doar servitoarea careia i se preia necondiționat energia. Vrem mai mult echilibru și prevedere a rațiunii în raport cu natura.

Dacă *tot ce este are o rațiune*, atunci ceea ce este își are rațiunea într-un *adevăr și bine* totodată, într-un fel în ceea ce *trebuie* să fie. Rațiunea de a fi a tuturor lucrurilor este în adevărul existenței acestora. Acest "adevăr și bine" nu se prezintă

întotdeauna nemijocit în evidența sa. Pentru a se dezvălui, el trebuie să fie cucerit printr-o căutare de fond, printr-o gândire fundamentată. Ea este determinată prin inteligibilitatea sa, adică prin adevărul și binele fundamentate ontologic, care să-i asigure ființei esența sa nevătatată.

Rățiunea de a fi a științei, de pildă, constă în *''proiectul matematic al naturii''*. Acest proiect este chiar esența științei. Deja Galilei spusese că esența naturii este înscrisă în limbaj matematic. Însă pericolul pe care Heidegger îl sesizează aici este că natura este somată să se dezvăluie astfel pe linia calculabilului și măsurabilului, reducând totul la o formă de obiectivitate reprezentabilă. Iar tehnica, la rândul ei, scapă dominației omului, deoarece esența ei nu are nimic comun cu umanismul. Tehnica transformă totul în materie primă de dezvoltare, chiar și ființa umană și fecundată *in vitro*, modificată genetic. Tehnica produce era informațională a cărei esență nu este înțeleasă, creează ADN-uri artificiale, afectează biosfera, transformă corpul uman, amenință de a pune în pericol sistemele simbolice în care viețuim, bulversează spațiul reprezentării lumii și a naturii, raportul cu noi înșine și între noi, destinul nostru cosmic. Rățiunea se vede în situația de a nu mai putea indica sensul, în neputința de a găsi soluții concrete în fața unei asemenea viteze de transformare. Rățiunea nu poate urma calea dezlanturii productiviste, energetice.

Rățiunea cunoaște și poate chiar face proba subiectivității sale obiectivate ontologic, dar se vede depășită tocmai de obiectivitatea situațiilor. Ea este somată să patrundă consecințele fenomenelor actuale în asemenea manieră încât să poată aplica *principiul responsabilității morale* astfel încât să salveze înșasi viața. În fața atâtor probleme, un gânditor de talia lui Heidegger afirmă: *''Numai un Dumnezeu ne mai poate salva''*. Oricine sesizează imediat profunzimea unei asemenea afirmații.

Dar este Dumnezeu, într-adevăr, în afara rațiunii noastre? Este el o entitate supraratională ruptă de capacitatea rațiunii noastre intrinseci. A postula acest hiatus chiar și ca fenomen mundan sau istoric înseamnă a nu înțelege că împăratia lui Dumnezeu începe *acum și aici*. Desigur, aceasta este evident pentru credință. Dar este numai pentru ea? Nu este și pentru rațiune? Nu este și pentru o realitate care se purifică, restabilindu-și temelul?

De la întruparea Fiului, lumea este locul manifestării împăratiei lui Dumnezeu și a transfigurării materiei și omului. Desigur că starea ultimă de transfigurare va fi doar la a doua venire a lui Hristos. Dar până atunci, omul coboară cu rațiunea sa în inimă și se deschide spre a primi ca dar harul Duhului Sfânt, care-i înduhovnicește înțelegerea. Omul lucrează cu rațiunea sa, dar se desăvârșește atât în cunoaștere cât și moral prin conlucrarea cu transcendența Duhului Sfânt, unica posibilă de a vedea tot adevărul. Duhul Sfânt înalta umanitatea rațiunii până la slava harică a adevărului dumnezeiesc revelat. Despre Iisus Hristos, patriarhul Fotie spunea că *''ne-a descoperit adevărul în parte, iar Duhul Sfânt ne calauzește spre tot adevărul''*.³ Sfântul Vasile cel Mare zicea că starea de asemanare cu Dumnezeu, starea de desăvârșire la care este chemat să ajungă omul, reprezintă înșasi esența creștinismului. Sfântul Maxim Marturisitorul, cel cărui i se tăie mâna și limba și fusese exilat pe malul mării Negre, spunea că *''Duhul Sfânt nu este absent din nici o faptură și mai ales din cele ce s-au învrednicit de rațiune''*.⁴ Duhul face ca rațiunea naturală să se transforme după har și să fie ridicată la înțelepciune îndumnezeită.

Maxim Marturisitorul spunea că patrunderea la ultima Rățiune (*Nous*) prin dragoste dumnezeiască face ca mintea să se unească cu Dumnezeu și, simplu vorbind, să poarte în sine aproape toate însușirile dumnezeiești. Iar rațiunea celui care este iubitor de Dumnezeu nu luptă împotriva lucrurilor, împotriva fenomenelor sau a tuturor ființelor existente, ci asupra patimilor împletite cu înțeleșurile. Iar înțeleșurile sunt dobândite prin bunăvoința lui Dumnezeu care a făcut tot sufletul după chipul Său și a dat omului *libertatea rațiunii* de a-și alege de bună voie cinstea sa. Dumnezeu ne-a dat cea mai mare valoare cu putință, punând în noi *libertatea și capacitatea naturală de discernământ*, care primește lumina absolută prin Harul dumnezeiesc al Duhului. Discernământul ne conduce spre *virtute* prin *fapte*, iar luminarea

³ *Dictionar de teologie ortodoxă*, București 1994, p.135 (Fotie, *Despre calauzirea duhului*. p. 305-309).

⁴ *Sfântul Maxim Marturisitorul, Raspunsuri catre Talasie, Filoc. Rom., vol. 3, p. 48-49*.

ratiunii prin Duh conduce la înțelepciunea care înlătura orice culme ridicată împotriva cunoașterii lui Dumnezeu. În acest fel vorbea Maxim Marturisorul.

Observam ca Maxim Marturisorul avea o convingere total încurajatoare despre capacitățile *gnoseologice* cât și despre cele *etice* ale omului, chiar în condiția mundană în care ne aflăm. Iată ce mai spune el în acest sens: *''...sa nu ne pierdem credința în virtutea virtuții noastre omorâte. Căci amandouă sunt cu putința la Dumnezeu: și sa coboare ca sa lumineze mintea noastră prin cunoștința și sa învie virtutea în noi ca sa ne înalte împreună cu Sine, prin faptele dreptății''*⁵⁵ Multi dintre cei care practica viața creștină cred ca nu ne putem ridica la Dumnezeu decât prin simțire sufletească și inimă. Dar vorbele sfinților părinți ortodocși nu mai conțin în a arăta virtuțile ratiunii. Desigur, ratiunea primește sens iluminat prin înduhovnicire și astfel preia în ea toată căldura afectivă. Dar chiar și la barbari și nomazi, observa Maxim Marturisorul, se întâmplă să aflăm mulți care duc o viață de fapte bune. Astfel, se poate spune în chip general că în totu este Duh Sfânt. Nimeni nu este privat de atingerea lui, după convingerea lui Maxim Marturisorul.

Să mai cităm câteva virtuți ale ratiunii prin iluminarea tainică cu Dumnezeu spre vedea mai clar care este poziția creștinismului în acest sens. Iată ce spune în continuare Maxim Marturisorul: *''Pe aceasta (rautatea) o nimicește ratiunea prin strategia ei, scrutând cu știința duhovnicească originea și firea lumii și a trupului, împingând sufletul spre țara înrudită a celor inteligibile, împotriva careia legea pacatului nu are nici o putere''*⁶ Sfântul Antonie cel Mare, cel dintâi monah care s-a retras în pustie spunea că raionali sunt doar acei oameni care au sufletul rațional și deosebind binele de rău-pun toată grija lor spre cele folositoare sufletului. El credea că mintea vede chiar și cele din Ceruri și omul după partea sa rațională e în legătură cu puterea negrăită și dumnezeiască. Nil Ascetul care și-a petrecut sfârșitul vieții în muntele Sinai, spunea astfel: *''priveste la sufletul care se ține lipit de obisnuința, cum cade lângă idoli, lipindu-se de materiile fără formă și nu vrea să se ridice și să se apropie de*

ratiunea care caută să-l calauzească spre cele mai înalte''. Diadoh al Foticeii, care a fost un mare ascet și adânc cunoașcător al tainelor mistice, susținea că numai Duhul poate să curețe mintea și nu trebuie să ne îndoim atunci când mintea începe să se afle sub lucrarea luminii dumnezeiești, făcându-se stravezie, încât își vede cu îmbelsugare propria lumină.

Astfel de cuvinte folositoare din revelațiile vii ale sfinților părinți au ca regulă de aur curățirea ratiunii umane prin Duhul Sfânt și îndrumarea sufletului de către o ratiune astfel purificată. Ne întrebăm și noi, păstrând o smerită proporție, cum se întreba Husserl în fața Meditațiilor carteziene: *''Merita cu adevărat sa cautam a descoperi în aceste gânduri o importanță eternă? Sunt ele capabile încă sa însuflețe timpului nostru forte vii?''*⁷ Cred că starea actuală a planetei în întregul ei ar trebui să ne facă să medităm mai des asupra întemeierii lucrurilor. În acest sens, alături de filozofi, Sfinții părinți sunt de mare folos. Căci într-o lume în bună parte rămasă la suficiența sa naturală și la perplexitatea care o cuprinde, ei vin să ne trezească încă o dată încrederea în lumina vie a unei ratiuni sporite de slava înduhovnicirii care o cuprinde, o înalță și îi dă sens.

La sfârșitul acestui periplu filozofico-teologic, se impune, fără îndoială, următoarea concluzie: ratiunea autentică este întotdeauna *transcendere*. Aceasta este caracteristica ei de bază. Fie că este transcendere ca substanța cugetătoare ca la Descartes, ca infinitate pozitivă a ratiunii practice la Kant, ca idee absolută a unității ratiunii teoretice și practice la Hegel, ca și conștiința a intersubiectivității transcendente la Husserl, ca sens al Ființei ființării la Heidegger, peste tot ratiunea transcende, ca într-o depășire de sine universală. A gândi cu adevărat rațional, ceea ce implică cuprinderea în sine a simțirii și a iubirii, înseamnă a transforma lumea în ceva stabil, fundamental, universal valabil. Insuficiențele și amenințările unei lumi imperfecte, periculoase, cheamă către salvarea vieții, dar viața însăși nu poate fi salvată dacă nu primește în ea adevăratul fundament care o susține. Acest fundament, fie că îl numim Ființa a ființării, Spirit Absolut,

⁵⁵ Nestemete Filocalice, Dan Sgârta, p.73.

⁶ Nestemete Filocalice, Dan Sgârta p.36)

⁷ Husserl, *Meditatii carteziene*, Traducere Aurelian Craiutu, Humanitas, 1994, p.33

Dumnezeu, este punctul de plecare si de întoarcere pentru ratiunea care întemeiaza cu adevarat ceva concret: sensul si bucuria vietii. Sensul rezida în bucurie, ca iubire a întelepciunii, iar fericirea suprema rezida în gasirea si aplicarea întelepciunii.

BIBLIOGRAFIE :

- [1] David Hume, *Cercetare asupra intelectului omenesc*. Editura stiintifica si enciclopedica, Bucuresti, 1987
- [2] Leibniz, G.W., *Opere filozofice*. vol. I, Traducere de Constantin Floru, Studiu introductiv de Dan Badarau, Bucuresti, 1972
- [3] René Descartes, *Discours de la methode*, suivi des *Méditations*, présentation et annotation par François Misrachi, Editions Montaigne, 1951
- [4] René Descartes, *Reguli utile si clare pentru îndrumarea mintii în cercetarea adevarului*. Editura stiintifica, Bucuresti, 1964
- [5] René Descartes, *Doua tratate filozofice, Viata si filosofia lui René Descartes* de C. Noica
- [6] René Descartes, *Méditations métaphysiques*, texte traduction objections et réponses présentés par Florence Khodoss, Presses Univ. De France, 1974
- [7] Immanuel Kant, *Critica ratiunii pure*. Traducere de Nicolae Bagdasar si Elena Moisu. Studiu introductiv, glosar kantian si indice de nume proprii de Nicolae Bagdasar, Editura stiintifica, Bucuresti, 1969.
- [8] Immanuel Kant, *Critique de la raison pure*. Traduction de Jules Barni, Flammarion, Paris, 1987
- [9] Immanuel Kant, *Întemeierea metafizicii moravurilor. Critica ratiunii paractice*, Editura stiintifica, Bucuresti, 1972.
- [10] Immanuel Kant, *Prolegomene la orice metafizica viitoare care se va putea înfatisa drept stiinta*. Traducere de Mircea Flonta si Thomas Kleininger. Studiu introductiv si note de Mircea Flonta. Editura stiintifica si enciclopedica, Bucuresti, 1987.
- [11] G. W. F. Hegel, *Logica partea I*. Traducere de D.D. Rosca, Virgil Bogdan, Constantin Floru, Radu Stoichita, Editura Academiei, Bucuresti, 1962
- [12] G. W. F. Hegel, *Stiinta logicii*. Traducere de D.D. Rosca. Editura Academiei, Bucuresti, 1966.
- [13] G. W. F. Hegel, *Fenomenologia Spiritului*. Traducere de Virgil Bogdan. Editura Academiei, Bucuresti, 1965.
- [14] Edmund Husserl, *Meditatii carteziene, O introducere în fenomenologie*, Traducere, cuvânt înainte si note de Aurelian Craiutu, Humanitas, Bucuresti, 1994
- [15] Edmund Husserl, *La crise de l'humanité européenne et la philosophie*, Introduction, commentaire et traduction par Nathalie Depraz, Edition numérique : Piere Hidalgo, La Gaya Scienza, mars 2012
- [16] Edmund Husserl *La crise des sciences européennes et la phénoménologie transcendantale*, traduit de l'allemand et préfacé par Gérard Granel, Gallimard, Paris, 1976
- [17] Martin Heidegger, *Le principe de raison*, traduit de l'Allemand par André Préau, preface de Jean Beaufret, Gallimard, 1962
- [18] Martin Heidegger, *Fiinta si Timp*, Traducere din germana de Gabriel Iiiceanu si Catalin Cioba, Humanitas, Bucuresti, 2003
- [19] Martin Heidegger, *Repere pe drumul gândirii*. Traducere si note introductive de Thomas Kleininger si Gabriel Iiiceanu. Editura politica, Bucuresti, 1988.
- [20] Martin Heidegger, *Introducere în metafizica*. Traducere din germana de Gabriel Iiiceanu si Thomas Kleininger. Editura Humanitas, Bucuresti, 1999.
- [21] Anton Dumitriu, *Istoria Logicii*, Bucuresti, 1969
- [22] Ion Bria, *Dictionar de teologie ortodoxa*. Editura Institutului Biblic si de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucuresti, 1964
- [23] *Nestemate Filocalice, Vorbe de duh ale sfîntilor Parinti*, culegere de texte si maxime alcatuita de Dan Sgârta, Editura Omniscope, Craiova, 2011.
- [24] Dumitru Staniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987